

Co je “harm reduction”?

Stanovisko Mezinárodní asociace pro harm reduction (IHRA)

Termínem „harm reduction“ se označují koncepce, programy a činnosti směřující k minimalizaci škod souvisejících s užíváním psychoaktivních látek u osob, které nejsou schopny nebo ochotny s tímto užíváním přestat. Určujícím rysem je spíše důraz na prevenci rizik či škod a zaměření na osoby, které v užívání drog pokračují, než na prevenci užívání drog jako takového.

O harm reduction se začalo hojně diskutovat poté, co byla poprvé pojmenována hrozba šíření viru HIV mezi injekčními uživateli drog a od nich pak následně mezi všeobecnou populací. Podobné přístupy se však již dlouhou dobu uplatňují v mnoha dalších kontextech v souvislosti s nejrůznějšími návykovými látkami.

Harm reduction doplňuje přístupy, jejichž cílem je eliminovat či minimalizovat celkovou míru spotřeby návykových látek. Vychází z předpokladu, že mnoho lidí na celém světě nadále užívá psychoaktivní látky navzdory všem intenzivním snahám zabránit tomu, aby lidé s užíváním drog začínali nebo v něm pokračovali. Přístup harm reduction počítá s tím, že mnozí lidé, kteří drogy užívají, nejsou schopni nebo ochotni se drog ze dne na den vzdát. Je důležité, aby osoby, které mají problémy s drogami, měly přístup ke kvalitní léčbě. Mnohé z těchto osob však nejsou schopny nebo ochotny léčbu podstoupit. Většina lidí, kteří drogy užívají, navíc žádnou léčbu nepotřebují. Uživatelům drog je zapotřebí poskytnout možnost snížit rizika vyplývající z pokračujícího užívání drog a eliminovat újmu, kterou by tito lidé mohli přivodit sobě i druhým. Je proto nezbytně nutné, aby byly běžně dostupné informace, služby a další intervence vycházející z přístupu harm reduction, které těmto lidem pomohou chránit vlastní zdraví a bezpečnost. Není přípustné nechat lidi trpět nebo umírat, když tomu lze předcházet. Mnozí uživatelé drog dávají přednost laickým a neklinickým metodám, aby omezili svou spotřebu drog nebo aby minimalizovali rizika spojená s jejich užíváním.

V tomto stanovisku jsou představeny hlavní charakteristiky přístupu harm reduction. Tento dokument je zpracován tak, aby se vztahoval na všechny psychoaktivní látky, včetně nezákonných drog, alkoholu, tabákových výrobků a léčiv. Konkrétní intervence v rámci minimalizace rizik se mohou u jednotlivých látek lišit. Podrobnější instrukce o intervencích odpovídajících přístupu harm reduction je možné nalézt na internetových stránkách IHRA (www.ihra.net).

Definice

Jako harm reduction se označují koncepce, programy a činnosti směřující primárně k minimalizaci nepříznivých zdravotních, sociálních a ekonomických dopadů užívání legálních a nelegálních psychoaktivních látek, aniž by nutně docházelo k snižování jejich spotřeby. Harm reduction je prospěšná pro uživatele drog, pro jejich rodiny a pro celou společnost.

Hlavní zásady

Těžiště harm reduction jako způsobu nazírání na drogovou problematiku spočívá v ochraně veřejného zdraví a lidských práv.

Cílené zaměření na rizika a negativní následky

Harm reduction představuje adresný přístup, zaměřující se na konkrétní rizika a škody. Politici, nositelé rozhodovacích pravomocí, veřejnost, výzkumníci, pracovníci z praxe i uživatelé drog by měli znát:

- konkrétní rizika a škody spojené s užíváním jednotlivých psychoaktivních látek
- příčiny těchto rizik a škod
- možné kroky k snížení těchto rizik a škod

Harm reduction se soustřeďuje na příčiny rizik a negativních důsledků. Pojmenování konkrétních negativních důsledků a jejich příčin ani přijetí rozhodnutí o odpovídajících intervencích není možné bez správného

vyhodnocení problému a potřebných opatření. Při nastavování intervencí realizovaných v rámci harm reduction tak, aby minimalizovaly konkrétní rizika a škody, je nutné rovněž zohledňovat faktory, které mohou u jednotlivých uživatelů drog mimořádně zvyšovat jejich zranitelnost - např. specifický věk, pohlaví anebo uvěznění.

Opора ve vědeckých důkazech a ekonomické efektivitě

Opatření podle principů harm reduction jsou praktická, realistická, účinná, bezpečná a efektivní z hlediska návratnosti vynaložených nákladů. Jedním ze základních principů harm reduction je vyvíjet své koncepty a provádět je v praxi na podkladě nejspolehlivějších vědeckých poznatků, jež jsou aktuálně k dispozici. Většina opatření realizovaných v rámci přístupu minimalizace rizik je finančně nenáročná, snadno realizovatelná a má silný dopad na zdraví jednotlivců i celé společnosti. Ve světě, kde nebude nikdy dostatek finančních prostředků, lze pozitivní přínos maximalizovat tak, že nenákladné a zároveň vysoce účinné intervence budou preferovány před intervencemi, které jsou vysoce nákladné a jejich účinnost je nízká.

Postupnými kroky k lepšímu

Pracovníci z oblasti harm reduction přikládají význam jakékoli pozitivní změně, které daná osoba ve svém životě dosáhne. Intervence zaměřené na minimalizaci rizik vycházejí z potřeb daných jedinců a uplatňují se v nich spíše prvek nenásilné pomoci než nátlaku. Služby v oblasti harm reduction jsou proto koncipovány tak, aby reagovaly na konkrétní potřeby lidí v jejich momentální životní situaci. Malé změny k lepšímu u velkého množství lidí mají pro společnost větší přínos než heroické počiny týkající se jen vybrané hrstky osob. Je mnohem pravděpodobnější, že lidé se posunou vpřed spíše pomocí několika drobných krůčků, než jedním nebo dvěma mílovými skoky. Ve specifickém kontextu je možné cíle harm reduction často hierarchizovat tak, že realističtější varianty budou na jedné straně (např. opatření s cílem aby lidé nezemřeli), zatímco na druhé straně ponecháme hůře dosažitelné – byť žádoucí - alternativy. V rámci takové hierarchie lze za obtížně splnitelný a přitom žádoucí cíl harm reduction považovat abstinenci. Jednoznačně prvořadou prioritou je udržet uživatele drog naživu a zabránit nenapravitelným škodám. Zároveň si uvědomujeme, že zde existuje i celá řada dalších významných priorit.

Důstojnost a empatie

Pracovníci z oblasti harm reduction berou lidi takové, jací jsou, a vyhýbají se tomu, aby je za to jakkoliv soudili. Každý uživatel drog je něčí dítě, sourozenec nebo rodič. Tento vstřícný a empatický přístup pak přechází na rodiny uživatelů drog a další osoby z jejich okolí. Pracovníci z oblasti harm reduction se staví proti záměrné stigmatizaci lidí, kteří užívají drogy. Hovoří-li se o těchto lidech jako o „narkomanech“, „závislácích“, „feťácích“, „smažkách“ či jako o „společenském zlu“, jen se tím dále zakořeňují vžité stereotypy, dochází k marginalizaci uživatelů drog a vytváření překážek, které brání v tom, aby jim mohla být poskytnuta pomoc. Terminologie a užívaný jazyk by měly vždy odrážet respekt a toleranci.

Univerzálnost a vzájemná provázanost práv

Lidská práva se vztahují na každého. Lidé, kteří užívají drogy, nepozbývají svá lidská práva, a to včetně práva na nejvyšší dosažitelnou úroveň fyzického a duševního zdraví, na sociální služby, na práci či na využití vědeckých pokroků. Nesmějí ani být svévolně zatčeni nebo zadržováni a nesmějí být vystaveni krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení. Filozofie harm reduction se staví proti záměrnému pronásledování a násilí, kterému jsou uživatelé drog vystavováni ve jméno protidrogových opatření a prevence užívání drog, a prosazuje takové řešení problematiky užívání drog, které respektuje a chrání základní lidská práva.

Vystupování proti politikám a praktikám, které maximalizují škody

Rizika a škody související s užíváním drog určuje mnoho faktorů, mezi něž patří chování a rozhodnutí jednotlivců, prostředí, v němž drogy užívají, i právní úpravy a politiky zaměřené na kontrolu užívání drog. Mnohé politiky a praktiky vědomě či nevědomě vytvářejí a zvyšují rizika a negativní důsledky, jimž jsou uživatelé drog vystaveni. Patří sem kriminalizace užívání drog, diskriminace, policejní zvrůle a korupce, restriktivní a represivní zákonné úpravy a politiky, odepírání životně důležité lékařské péče a služeb harm reduction, a sociální nerovnost. Politika a praxe v oblasti harm reduction musí jedinec podporovat v tom, aby změnil své chování. Zároveň je však nutné usilovat o přehodnocení těch mezinárodních a národních zákonných úprav a politik, které vytvářejí pro užívání drog rizikové podmínky a tak zvyšují jejich škodlivost.

Transparentnost, odpovědný přístup a aktivní účast

Odborní pracovníci a nositelé rozhodovacích pravomocí nesou odpovědnost za své intervence a rozhodnutí, jakož i za úspěšnost a neúspěšnost takových kroků. Zásady harm reduction spočívají mimo jiné v prosazování otevřeného dialogu, vzájemných konzultací a diskuse. Nutná je smysluplná aktivní účast širokého spektra zainteresovaných subjektů na vypracovávání příslušných koncepcí a zavádění, realizaci a evaluaci programů. Zejména je pak zapotřebí, aby se na rozhodnutích, která mají vliv na jejich život, podíleli také uživatelé drog a další dotčené skupiny obyvatel.

Tvorba publikace je podpořena v rámci projektu „Příprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie“ Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Praha.

Tvorba publikace je podpořena v rámci projektu „Příprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie“ Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Praha.

IHRA: PROSAZOVÁNÍ PŘÍSTUPU HARM REDUCTION V CELOSVĚTOVÉM MĚŘÍTKU

What is Harm Reduction?

A position statement from the International Harm Reduction Association, London, United Kingdom, Czech, April 2010.